

383(24)

K13/21 F. Vilakazi

1-16*

$\frac{1}{16}$

K13/21

"Family history of
Mahaladla and
Nyonyane of Kalabasi,
Darmhausen

42¹/₂ p. (6/-)

383(24)
3/21

t. Vilakazi

indexed 13/21 14 NOV 1930

#2p (6)

1/16

Umahladla ufuna ukhulwa no lamulakhe inkosi ya kwa ndlela. Kuthena ishu zwa kala kwempi yamacu Oni naba thembu. Kwathi u mahladla ngokuhlanguana nabanyo abafowabo abase la ngabo sugela waye esefuna ukhuzenza inkosi naye. Kuthena ukhubo abone lokhu u lamulakhe wamubiza e bi yena u mahladla. U mahladla akamange esavuma ukfisondele. Kuthena kanti uyeyo awaye yiduna inkulu ka lamulakhe wa hlubuka kuthena uma ehlu buhile kwathi amadoda eyena wo ewathembile ukuthi anga musiza nomo kuvela indpi abuya ephurda emuva embo ni u lamulakhe. Okwenza amadoda amuhlapuke u mahladla yingoba wathi hu hle kuhludibe emuva phezu ko sugela. Abaningi babona amacumi besaba bamuhla

2 pluka umahaladla. Ukw
 hluleka kwakheke loho. use
 buyela futli enkosini. Seyi
 jabila jinkosi ayalwa naye.
 Phela kuyazisa ukuthi eyindu
 neni ziphelele zakwa ndlela a
 yikho efana nomahaladla wa
 yufuyile. Kuthiwa kodwa kwathi
 khuyise unina kwa ewasendli
 ni tencane. kwathi uma sefile
 uyise uzikhali badlala ngaye
 impela abafawabo banthulu
 phla. kwathi nejinkomo zakhe
 bazidla. Kuthi uma engeliso
 yena basate banpulale abo
 fawabo. kwabo babe bane
 bezalwa unankosi wankosi
 amabizo abonaka ngokula
 ndelana kwabo. Uyena
 uMahaladla, unozile, unom
 leno, no nyonyane. kwa ku
 abafana ababili namantl
 mbazane amabili. Uyena kwa
 kungowokugala kwabo ku
 qirle umfana futli unyonyane
 kwathi uzikhali eebul

3 thathile unankosi wase
 uyashona. Kuthena uma ese
 shonile wayese yothatha enca
 ne yakwabo na ykosi ukhona
 sa yena unankosi. kwakunjalo
 lo hlogala. Sekuthathwa yena
 ke unina wo mahaladla lona
 kuthena uma uyise eefile ba
 suka kwelase Sugela. noho a
 banje basala njengoba nana
 mhlanjena inzalo yabo ikhona
 kwelase Sugela, abanye e wenen
 abanye e Grosiville labagonda
 khona abanye ezimbilwane
 abanye emhlabaneni kwatli
 abanye bagonda kwelase
 ukuzi yakha. Kuthena kunjalo
 lo naye umahaladla ekhona
 laplo. Akakhalanga kakho
 lu laplo kwelase ukuzi u
 banye wahamba wenyuka
 wafika kwelase kalbasi
 dalmbauer laplo unuzi
 wakhe ukhona nanamhla
 njena ngokhuluma ngama
 Milakasi bama twazi ukusaka
 zeka kwawo neye.

4 Kuthena uma efika lapha
 ekalabasi usakha umuzo
 mukhulu impela. Usethatha
 abafazi abawub. Kwathi u
^{Rjonyane}
 mfowabo unyonyane wathatha
 amakhosikafazane. Kuthi
 udade wabo omkhulu uyezi
 lile wagana abesuthu kwelase
 ntabozo kwa Shabalala. Kwa
 thii futli udade wabo unomse
 lomo wagana bona abesuthu
 kwa nkhena. Usethola udum
 o, umabalala ukufika kwa
 ke kwelase Samhause. Usethenga
 izwe ngezinkomo za kha
 ulithenge ehangene namanye
 amadoda. Amakhosikazi a
 yivona lana. Umashabangu i
 inkosikazi yakhe. Kuzo unomse
 ni, umakumbule, umaneke
 nyoni umangebo nomu
 uene inkosikazi yokugcina
 umaneke uyena kwakuzi
 ntando kazi yakhe. Bekuthi
 nomu kuzo inkosi ubanula
 khe kulungise yena umaneke
 konke notshwala.

383
5

Unanene wavela kwazulu
 uzalwa umashobane kamun
 Phambane hanyanga nelanga
 Iqhawe lakwazulu. Kuthena
 ukuba akhe umahlasela ye
 na belu u mahladla kwathi
 amadoda aqhamba nawo
 hanye nabobabafowabo ba
 mufingela befuna ukhuni
 bulala. Kuthena ngelinye ila
 nga umfowabo emesophile e
 funa ekhumbulala kiva u
 mfelwafulli waye hlala emu
 zini kanye haladla wayizwa
 kendaba ukuthi umfowabo
 na ukhumbulala umfowabo
 useyombikela usezwa u ma
 haladla. Kuthena lamadoda
 abengwe umfowabo umfowabo
 omkhulu wakwenye indlu
 amufimansa engelwa. ase
 hlalqane nenpi ka mahla
 dla. Sebwashtaya lawo mado
 da iingozi amanye acishe aya
 asida ngoba wabuye wahliza
 u mahladla ukuthi banqa

bulawa. nomfawabo waye
 khona laplo. manjina abakla
 le eselindele umahala adla
 kwathi ngeliye ilanga inkos
 hayi yakhe umansibanyoni
 yalahleka. kwafumanisika
 ukuthi ihlangene nalama
 dodadafuna ukubulala u
 mahala adla. yonake yayi
 lwa isikwete kokuthi ijali
 wa akaythandi umahala
 adla manjina isihlangene
 nomofu umfawabo. ubeyixo
 sha umahala adla uyixosha
 nazozonke iingane zayo yayi
 uingane eyintili umfawabo
 ntonibazane. Asanda ama
 nilakazi kwi class ka labasi
 ngenyaka kama haladla no
 mofu no nyonyane. Umofu
 wayethathe kapa fazi abawu
 3. unyonyane bebane.
 kuthena ngeliye ilanga
 umahala adla evela khona
 emacaleni ebusuku ehanu
 namadoda amahlamu ba
 bona ngenipi esivukanga

phambili kutliwa bayelwa
 leyo baze bayxosha bebahla
 nu njena. Omunye ayehamba
 naye inkosana yakhe uBevule
 eyona yalwa impela yawisa ku
 athi nabanye basibaya. Naye
 umahalaadla walinala ngale
 lo langa. Kuthena kunyalo
 wasephatwa unkhulwane.
 Uthena usengonywana kwa
 thi abantú baphethele nye
 na behlukana baba habili
 abanye beholwa u manzini
 ka nkosi. Isono sikanaha
 ladla walanda isikole kwa
 bamhlophe. Umungundlovu
 manjena fulli wabumela a
 bafundisi ukwula amaso
 nto basumayye abantú.
 Kutliwa wathwotwotwe ama
 khosikazi akhe nawaggohe
 izingubo. Kwathi nentando ka
 zi unanene wakhumbula
 isidwaba waba ikholwa na
 ye umahalaadla waggoke noma
 tengason tanga njena. Kodwa wa
 vumela bonke emuzini wabhe

Makwal
 Turner
 Christ Church
 or nearby

83

ukuba maba khahle.
kwathi zonke izingane zakhe
wathi ziyi esikoleni. no ko
ayomnyanga ziyi. kunge
kxa ka mahaladla ukubo
na isikole e kalabasi: na
mhlanyana isikole esikhulu
sakhwa hulumeni: sino tisha
abawo. kungenxa kamaba
ladla ukumba kwendle yase
Presbyterian Inwana yaba
bakwa Melaka: kuleli lase
kalabasi kungendaba ya
mahaladla ukuba kube a
Presbyterian. Abanye ama
komda bawanda ukuphu
ma e Presbyterian. Inwana
yazingane zakwa Melaka: zi
fundisiwe kuleli lase ka
lasi: manjengona kwathi u
umanyu: emalolo luvuku
umahaladla akanuthatha
zelela njengoba phela kubanj
lo kubantini. nenkosi futhi
ayumange ithanda ukwenza
kwa mahaladla ukulanda
isikole (emgungundlovu)

Abanye bavuna yena u
 mahladla. Kuthena noma
 belwa nezingane zabo ezifu
 na ukuya esontweni dka
 naka u mahladla. Kwathi
 noma balela amakhosida
 zi abo ukuya esontweni no
 khukholwa dkanaka fulli u
 mahladla. Kwathi abesizwe
 saka nyembe banuhle ka
 ukuthi uyisilima ngo kubung
 ula iingane. Kuthiwa abantu
 bonke baxokozela ngo mahala
 da waze waphathwa umkhu
 hlane wafanayo 1913. Kuyaseli
 sa sengathi abanubulala.
 Kwathi ukufa kwakhe kwa
 yena. Kwathi inkunzi yezi
 inkomo igama layo kwakhe
 u Bonvili yabona kala i
 ngacami ingunye isho ba fute
 ingunye noqobu lwayo ya
 se isabwa izimpando. Kwathi
 fulli nezinkabi ezinye kwazi
 ndala zabona kala zinjalo.
 Kuthi gathi ingaza inkunzi
 leyo wafanaye.

10 neyukhabi futli zafanazo.
 Kutlhenana emvakwazo kwafa
 yena unina unanboni. Kutlhenana
 kunyalo kwase kuhlaba
 yona inhosana uBevule. Kutlhenana
 kuphushushwa emnyangeni
 ni akusizwanga lutli. Kwamuhlatla
 isikhathi eside ukhumbulala
 uBevule waqula impela. Kutlhenana
 uma esefile kwahlaba yona
 udodana yakhe uBevule. Igama layo uDamanane
 yangiswa yasiwa entabazo kama
 mogililo yakhlala imnyaka
 laplo. Kubalili uma isingcono
 yase itunga iwe kwelase lady
 miti laplo isikhona manjela
 yesa ba ukuthi bayazi bulala.
 UBevule wathatha isithembu
 abafazi abawo 3. Awokugala
 unatimene, unathelele no
 na gele. uDamanane akama
 ngokwasithatha yena isithe
 mbu. Noma engakholwa ka
 ngako hedwa uJasonia ePresby
 terian futli wafunda wagenia ku
 lld.

" kuthena ukuba athenge in
 damane wayeselandelwa
 ufan ka mofu kuthena
 kunjalo kwase kulandela
 umadlebe ka Beule kwese
 kulandela u daniel kano
 zilile wakwa shabalala. Basa
 lakhile namhlanjina phezu
 kwengula. kuthena futli e
 nye linxosikazi kanyonyane
 ka zikhali yalandela uyeyu
 u damane. kuthena ku
 kolo ko ukufa kwamugini
 sa impela. kwase kubizwa
 umndeni wakwa Nela kazi
 se kulandwa iincwadi enka
 nolo yakuyobula esangoma
 kwa magangeni isangoma
 sa kwa kutlumeni. kuthena
 uma kufikwe kuyona uma
 gangeni kwalandela kwase
 kubabula ngakusasa. Uthe
 na uma ebula wamuka
 umyonyane ka zikhali. kuthena
 na uma kufikwe ekhaya
 way semuxosha ezweni u
 damane. wayesiphlonza

12 kumi hangely ulungu owa
 yazana noyise ka Beule
 uya haladla. Uma hangely
 akakhelwanga ukuthi uya
 nyane uyathakatha. akaku
 thandanga futhi ufwanya ku
 ka Samane. Sekuthi inza
 lo yakhe isimubalekelan
 nyonyane. Kwathi amadoda
 ne akhe asendlekhulu kwa
 mantombeni abaleka u
 wahlala naye. Kwathi naye
 ntombazane akhe amuba
 lekela. Waze wathatha enye
 inkosi kaUma utshintshile
 umantshungula uyena ehle
 zi naye namhlanjina u
 nyonyana. tibongo zika
 nyonyane nazi:

izibongo
 nyonyane

Umyoni kayiphumuli,
 umalala vike, umafa
 avuke njenge dangane. Uma
 bonwa engena cala, usundi
 zwayo bumbuzafuthi. Ba
 uphi unyonyana nyafanini
 inkomdekhala yodwa uso
 no sabaka blakezi.

13

Uthena roma esezala u
 nyonyane wazala esizwe kwa
 Mantshungula. nasi abafana
 bodwa owohugalw u Loro,
 uNdabanywe, uDuywafuthi
 uSunduzwayo, uHlabana benu
 bekile, uKuzumhlola noThulani
 manena lezingane zaqatshwa
 ngeziga zezwe zawo amaVilakazi
 Kuthena uma esixoshiwe u
 nyonyane kwase kuxoshiwa u
 nzwewe umfowabo ka Beule
 naye kwathi wa uyalaya lowo
 kubali nezingane zakhe zazo
 shwa. yengke wasuka wabe
 ka ovidira laplo umuzi wa
 khe ukhona. naye unesizwe
 esikhulu impela. unyonyane
 ne naye unzwewe baye zwa
 na impela. Futhi nezingane
 zabo zihlangene. sezifuna uku
 shintsha izibongo zazo ngo ba
 zashwa. abanye bathi bona
 abakwa zikhali abanye
 abakwa mahlasela abakwa
 nyonyane bona abakwa zikhali
 abakwanzizwe abakwa mahlasela

383

K13/21

14

14

kuthena futhi umufazi ka
 Mahaladla umangabo ba
 munika ukuthi ndye uyatha
 khatha. Okwamanjalo usa
 khe naye ukhonyane usemu
 ngenile ukhonyane. usemizo
 use izingane ezimbili. Urokyaba
 nozini. Umuzi ka mahaladla
 siwehlukene kanjalo. Udama
 ne inkosana ka Beule isinyi
 nduna ka Siltini inkosi oya
 wo amalwazi kwelase hadyini
 laba abakwa Mtshazi ama
 swazi avela ka Buzo swazini
 manjena khona kusukeni
 ayedumile kwelase swazini
 kuthena uphikhanbeni kwa
 wo aba induna njalo njena
 kuthena uDavid Mtshazi wa
 ba induna embulw ka Solo
 mon ka Dingulu ka Tshwayo
 ka Mpande. Kuthena nohu
 fa kwakhe uSolomon kwa
 khwa ubulewe ijona induna
 yakhe uDavid. naye uDavid
 waphuma khona Swazini

Kuthena ukuba uMamane
 ahambe aykwelase Ladysmith
 washiya uMangoli kaMoo
 haladla kaZikhali ukuba
 kube uyena ubhe amavila
 kazi killeli lase Samhanser.
 UMangoli uyalwa uMakhamb
 le undusutla. Kwabo babe
 ba hlani. Uyena uMangoli
 noNongazi, noNomuthi, noCoko
 kanye noMabengu. Kuthena
 kwaManguni kwaba uM
 thakathi, uJohani, uNomahla-
 nga, uMangoli kaBongi. Kwath
 kwamangeli kwaba uMlambe
 uMombayi, uMabaxana. Kwathi
 kwana uMabanyoni kwaba u
 Esther, noMangoli. Kwathi kwa
 nanene kwaba uMlamendlini
 noBekaneva, noMbulawa
 kanye noMakhhlwase. Bong
 bonke laba basekhona abo
 nye babo bafunda kanc
 noNgaphandle kwaba bili
 uMlamendlini noMbulawa
 bafunda kakhulu impela
 baya nese khathishi.

16 Umbulawa uyena kungo
wokugcina kumakela kutra
haladla. UHlonwendlini wa
funda wagcina ku second
grade. waye funda emarambe
ill college. kuthena uma ese
phumelele wagonda eSwazini
wathi uyofunda intombazane
yo kushada. kuthena kunjalo
kwathola intombazane yenkosi
yase macunwini. Intombaza
ne ka nyondo ka Slayisa.
kuthena uma u Hlonwendlini a
fike kwe sa se macunwini ba
funa ukhumbulala ukuthi
angeshade neintombazane yenko
si. kuthena kunjalo wajeda
walanda abakholo ukhumbu
mela kulendaba. nebala wa
phumelela. Sanda kanzina
isigwe samabilakazi nodumo
lwaso lwakhula kanzina. I
nzalo kaqhali owa bale ka
eSwazini beno myamana
inkosi yama Swazi. Namhla
isigwe esikhulu upela ku
leli lase samhau. End. S. 383